

Małgorzata Mędrala

Incydentalne wykonywanie czynności zarobkowych w trakcie pobierania zasiłku chorobowego

Incidental performance of a paid activity in the course of receiving the sickness benefit

The aim of the paper is to analyse controversial situations in the Polish judicial practice relating to performing incidental paid activities in times of sick leave, both by the insured – employees and persons not being employees, especially entrepreneurs. According to the Author's opinion only social activities or incidental and mainly formal occupational activities can be qualified as the exceptions from the rule of the loss of the right to sickness benefit. Such view is justified by the public character and formality of the system of social security. Situations resulting in a possible loss of sickness benefit should be assessed each time in the context of the principle of proportionality.

Keywords: social security, gainful employment, public law, sickness benefit

Celem opracowania jest analiza występujących dość często w polskiej praktyce orzeczniczej kontrowersyjnych sytuacji związanych z wykonywaniem zarówno przez ubezpieczonych – pracowników, jak i niebędących pracownikami (zwłaszcza przedsiębiorców), incydentalnych czynności o charakterze zarobkowym w trakcie pobierania zasiłku chorobowego. Zdaniem autorki jako wyjątki od utraty prawa do zasiłku chorobowego w takich sytuacjach można kwalifikować jedynie działalność społeczną lub incydentalne czynności zawodowe o charakterze formalnym. Takie stanowisko uzasadnia publiczny charakter i formalizm ubezpieczeń społecznych. Poszczególne sytuacje powodujące ewentualną utratę zasiłku chorobowego powinny być każdorazowo oceniane w kontekście zasady proporcjonalności.

Słowa kluczowe: ubezpieczenia społeczne, praca zarobkowa, prawo publiczne, zasiłek chorobowy

Doktor nauk prawnych, adiunkt ■

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Instytut Prawa, Katedra Prawa Gospodarczego Publicznego i Prawa Pracy, KRAKÓW, POLSKA ■

medralam@uek.krakow.pl ■ <https://orcid.org/0000-0002-0068-2975>

Wstęp

W prawie ubezpieczeń społecznych obowiązuje zasada, że podejmowanie pracy w trakcie korzystania ze zwolnienia chorobowego powoduje utratę prawa do wynagrodzenia/zasiłku chorobowego¹. Zgodnie z art. 17 ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i ma-

¹ Według art. 92 § 3 pkt 2 Kodeksu pracy wynagrodzenie chorobowe nie przysługuje w przypadkach, w których pracownik nie ma prawa do zasiłku chorobowego.

cierzyństwa (t.j. Dz.U. 2020, poz. 870; dalej: ustawa zasiłkowa) ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo² do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia³. Okoliczności te ustala się w trybie określonym w art. 68 ustawy zasiłkowej.

Przytoczony przepis wymienia dwie alternatywne⁴, niezależne od siebie, przesłanki utraty prawa do zasiłku chorobowego:

- wykonywanie w okresie orzeczonej niezdolności pracy zarobkowej,
- wykorzystywanie zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia.

Podkreślić należy, że do utraty zasiłku wystarczy spełnienie jednej ze wskazanych wyżej przesłanek⁵, potwierdzone w trakcie kontroli. Przedmiotem analizy w niniejszym artykule będzie pierwsza z nich.

Jeżeli więc w czasie orzeczonej niezdolności do pracy ubezpieczony wykonuje „pracę zarobkową”, dla zastosowania sankcji w postaci utraty prawa do zasiłku nie zachodzi już konieczność badania, czy była ona niezgodna z celem zwolnienia lekarskiego⁶. Jest to o tyle istotne, że do oceny, czy mamy do czynienia z wykorzystywaniem zwolnienia lekarskiego w sposób sprzeczny z jego celem, często konieczna jest wiedza medyczna⁷, której zwłaszcza osoby przeprowadza-

² Według I. Jędrasik-Jankowskiej właściwszym określeniem byłoby „prawo nie przysługuje”. Zdaniem Autorki „stwierdzenie zachowań świadczących o rozbieżności między stanem faktycznym (zdolność do pracy) a stanem prawnym (stwierdzona niezdolność do pracy) musi być oceniane jako przejaw nadużycia prawa do zasiłku chorobowego oraz do otrzymania zwolnienia od pracy. W tej sytuacji powinno dojść do uznania otrzymanego zasiłku chorobowego za świadczenie nienależne, a nieobecności w pracy objętej zwolnieniem lekarskim za nieobecności nieusprawiedliwioną”, *eadem*, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, cz. IV, rozdz. XXIX, pkt 1, 2009, LEX.

³ Chodzi o okres danego zwolnienia lekarskiego, a nie o całą niezdolność do pracy z określonego powodu jak np. w art. 15 ustawy zasiłkowej. Zob. wyrok SN z 25 lutego 2008 r., sygn. akt I UK 249/07, OSNP 2009, nr 11–12, s. 152; R. Sadlik, *Działalność gospodarcza podczas zwolnienia przyczyną utraty zasiłku*, „Służba Pracownicza” 2012, nr 1, s. 15–16.

⁴ Zob. U. Jackowiak, *Glosa aprobująca do wyroku SN z 20.1.2005 r., II UK 154/04*, OSP 2006, nr 4, poz. 43.

⁵ Zob. wyrok SN z 5 kwietnia 2005 r., sygn. akt I UK 370/04, OSNP 2005, nr 21, poz. 342; J. Jankowiak, *Glosa aprobująca do wyroku SN z 5.4.2005 r., I UK 370/04*, OSP 2006, nr 12, poz. 134.

⁶ Wyrok SN z 6 lutego 2008 r., sygn. akt II UK 10/07, OSNAPiUS 2009, nr 9–10, poz. 123; uzasadnienie uchwały SN z 17 lutego 2016 r., sygn. akt III UZP 15/15, OSNAPiUS 2016 nr 8, poz. 106, wraz z cytowanym tam orzecznictwem i literaturą.

⁷ A. Radziśław, *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, 2016, Legalis, komentarz do art. 17, teza II.3.

jące kontrole w imieniu pracodawców mogą nie mieć. Ponadto utrata prawa do zasiłku/wynagrodzenia chorobowego następuje w takim przypadku wstecznie za cały okres zwolnienia. Ubezpieczony jest obowiązany do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego⁸.

Tak rygorystyczna sankcja związana jest z publicznoprawnym charakterem świadczeń wypłacanych w okresie czasowej niezdolności do pracy, finansowanych w ramach ogólnokrajowego systemu zabezpieczenia społecznego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), a w przypadku zatrudnienia pracowniczego – w początkowej fazie częściowo przez pracodawców⁹. Podkreśla to formalizm systemu ubezpieczeń społecznych oraz przewagę w nim norm bezwzględnie obowiązujących. Istotą świadczenia ubezpieczeniowego w postaci wynagrodzenia/zasiłku chorobowego jest z jednej strony rekompensata utraconego dochodu przez ubezpieczonego na skutek niezdolności do wykonywania pracy lub niemożności jej wykonywania z innych ustawowo określonych przyczyn¹⁰ (choć nie zawsze będzie to rekompensata pełna, zwłaszcza w przypadku ubezpieczonych przedsiębiorców¹¹), a z drugiej strony – zapewnienie środków utrzymania na wystarczająco godnym poziomie w okresie ziszczenia się ryzyka ubezpieczeniowego. Ubezpieczeniowy charakter omawianego świadczenia przejawia się w korelacji jego wysokości do wysokości składki wnoszonej przez ubezpieczonego do funduszu chorobowego. Jest on najbardziej widoczny w przypadku ubezpieczonych osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, którzy deklarują określoną kwotę jako podstawę wymiaru składki chorobowej, nie niższą jednak niż wskazana przez ustawodawcę¹². Osoby te mogą jednak w okresie zwolnienia chorobowego zachowywać uzyskaną część przychodu przez ich przedsiębiorstwa niebędącą wynikiem ich własnej bezpośredniej pracy. Z jednej strony można więc

⁸ Art. 17 ustawy zasiłkowej oraz art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z 13 października 1998 r., t.j. Dz.U. 2020, poz. 266, dalej: ustawa systemowa.

⁹ Szerzej na temat wynagrodzenia chorobowego jako świadczenia społecznego ze stosunku pracy zob. M. Mędrala, *Społeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*, Warszawa 2020, s. 412–416.

¹⁰ Zob. art. 6 ust. 2 ustawy zasiłkowej; wyrok SN z 18 marca 2015 r., sygn. akt I UK 223/14, OSNAPiUS 2017, nr 1, poz. 9.

¹¹ W przypadku pracowników praktycznie każdy przychód uzyskiwany u podmiotu zatrudniającego jest wliczany do podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne – zob. art. 20 ust. 1 w związku z art. 18 ust. 1 ustawy systemowej. W przypadku ubezpieczonych przedsiębiorców podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia chorobowe stanowi zadeklarowana kwota, nie niższa jednak niż 60% prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego przyjętego do ustalenia kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek – zob. art. 20 ust. 1 w związku z art. 18 ust. 8 ustawy systemowej.

¹² Zob. art. 18 ust. 8 ustawy systemowej.

mówić o celu socjalnym omawianych świadczeń chorobowych, jako mających wystarczyć na utrzymanie człowieka w sytuacji niekorzystnej życiowo w postaci choroby (zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego¹³), z drugiej strony mają one charakter typowo ubezpieczeniowy, gdyż ich wysokość jest powiązana z wysokością odprowadzanej składki do państwowego funduszu ubezpieczeniowego. Tym samym, zarówno ze względów socjalnych, jak i publicznych celów systemu ubezpieczeniowego, sprzeczne każdorazowo z nimi byłoby traktowanie zasiłku chorobowego jako dodatkowego, uzupełniającego źródła dochodu w celu utrzymania na życie. Dlatego też można wskazywać na prewencyjny i represywny cel regulacji art. 17 ustawy zasiłkowej¹⁴. W przypadku pracownika-ubezpieczonego takie zachowanie może również w rażąco nagannych przypadkach stanowić uzasadnioną przyczynę rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia¹⁵.

W praktyce pojawiają się jednak dylematy, kiedy mamy do czynienia z „pracą zarobkową” w rozumieniu omawianego przepisu. W orzecznictwie przewija się w szczególności ciekawy i zarazem kontrowersyjny wątek „incydentalnego” wykonywania czynności zarobkowych jako wyjątek od wskazanej reguły ogólnej. W niniejszym artykule podejmuję analizę zagadnienia, czy rzeczywiście każde, nawet znikome, przysporzenie zarobkowe z wykonywanych czynności lub incydentalne podjęcie aktywności zarobkowej w trakcie pobierania zasiłku chorobowego przez ubezpieczonego powinno skutkować utratą prawa do tego zasiłku w świetle aktualnej regulacji i kiedy należałoby dopuścić ewentualne wyjątki. Analizie poddam przy tym zarówno przypadki ubezpieczonych pozostających w zatrudnieniu pracowniczym, jak i ubezpieczonych niebędących pracownikami, w szczególności przypadki incydentalnej pracy w trakcie pobierania zasiłku przez ubezpieczonych przedsiębiorców.

W prowadzonych badaniach posługuję się metodą analizy, przede wszystkim dokonując przeglądu wypowiedzi orzecznictwa (tzw. prawa w działaniu) i przedstawicieli nauki prawa w tej materii, a następnie metodą syntezy poprzez próbę formułowania na tej podstawie wniosków ogólnych. Wykorzystuję tradycyjną dla nauk prawnych metodę formalno-dogmatyczną polegającą na wykładni tekstów prawnych. Odwołuję się również do poglądów orzecznictwa i doktryny. Sięgam także do metody aksjologicznej¹⁶ w celu skonfrontowania funkcjonujących regu-

¹³ Zob. G. Szyburska-Walczak, *Ubezpieczenia społeczne. Repetytorium*, Warszawa 2019, s. 26.

¹⁴ Zob. wyrok SN z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt I UK 212/11, OSNP 2012, nr 23–24, poz. 294; P. Prusinowski, *Brak prawa do zasiłku chorobowego po ustaniu tytułu ubezpieczenia. Glosa do wyroku SN z dnia 9 stycznia 2012 r., I UK 212/11*, GSP-Prz.Orz. 2013, nr 2, s. 123.

¹⁵ A. Radziśław, *Ustawa o świadczeniach pieniężnych, op. cit.*, komentarz do art. 17, teza IX.21.

¹⁶ Na tę metodę powołuje się np. A. Rycak, *Powszechna ochrona trwałości stosunku pracy*, Warszawa 2013, np. s. 24–26, s. 261–288, oraz J. Żołyński, *Aksjologiczne, normatywne i społeczne podstawy prawa rozwiązywania sporów zbiorowych pracy*, Gdańsk 2016,

lacji z ogólnie przyjętym systemem wartości prawnych¹⁷. Moim celem jest próba zaproponowania wykładni art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej w zakresie dotyczącym wykonywania pracy zarobkowej w okresie niezdolności do pracy, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji z pogranicza wykonywania pracy zarobkowej. Spróbuję także wykazać, iż „incydentalność” i „praca zarobkowa” człowieka to pojęcia pozostające z założenia w sprzeczności aksjologicznej, w szczególności w przypadku zatrudnienia pracowniczego. Zarobek, przynajmniej na gruncie prawa pracy, kojarzy się bowiem ze świadczeniem wzajemnym i źródłem utrzymania człowieka. W charakterze wyjątków na gruncie art. 17 ust. 1 ustawy możemy co najwyżej mówić o aktywnościach, czynnościach zawodowych o charakterze zarobkowym, działalności zarobkowej niebędącej pracą zarobkową. Ponadto podejmowanie pracy zarobkowej w trakcie zwolnienia chorobowego czy to przez pracowników, czy to przez ubezpieczonych przedsiębiorców z założenia pozostaje w sprzeczności z podstawowym celem ubezpieczeń chorobowych, które chronią przed ryzykiem niezdolności do pracy. O wadze i aktualności tematu świadczy liczba zapadłych na tym tle orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych (opubl. ponad 400¹⁸). Wątpliwości dotyczące tego zagadnienia potwierdzają także moje własne doświadczenia w trakcie wykonywania zawodu radcy prawnego.

Kontrola wykorzystywania zwolnień lekarskich

Jak zostało wspomniane na wstępie, prawidłowe wykorzystywanie zwolnień lekarskich przez ubezpieczonych podlega kontroli przez ZUS oraz płatników składek. Kontrola ta dotyczy właściwego dysponowania środkami budżetu państwa (a częściowo pracodawców) przeznaczonymi na świadczenia społeczne. Odbyma się ona według ściśle określonych, formalistycznych reguł. Ustawodawca wprowadza dwa rodzaje kontroli zwolnień (art. 68 ustawy zasiłkowej), tj. kontrolę formalną samych zaświadczeń lekarskich oraz kontrolę merytoryczną w zakresie prawidłowości wykorzystywania zwolnień od pracy zgodnie z ich celem. Kontroli merytorycznej mogą dokonywać ZUS oraz płatnicy składek na ubezpieczenie chorobowe, którzy zgłaszają do ubezpieczenia chorobowego powyżej 20 ubezpieczonych (art. 61 ust. 1 pkt 1 ustawy zasiłkowej).

Kontrola prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy z powodu choroby lub z powodu konieczności osobistego sprawowania opieki nad

s. 19. Posłużyłam się nią także w swojej monografii pt. *Społeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*.

¹⁷ Zob. W. Sanetra, *Ogólnie o aksjologicznych podstawach prawa pracy*, referat na XIX Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 15–17 maja 2013 r., s. 1–3, https://prawo.amu.edu.pl/_data/assets/pdf_file/0004/177313/Aksjologiczne-podstawy-prawa-pracy.pdf [dostęp 11 października 2020 r.].

¹⁸ Dane z systemu LEX, 2020.

dzieckiem lub innym chorym członkiem rodziny polega na ustaleniu między innymi, czy ubezpieczony w okresie orzeczonej niezdolności do pracy nie wykonyuje pracy zarobkowej¹⁹.

Kontrolą tą obejmuje się również ubezpieczonych zwolnionych od pracy w wyniku decyzji wydanej przez właściwy organ albo uprawniony podmiot na podstawie przepisów o zwalczaniu chorób zakaźnych albo o zwalczaniu gruźlicy (rozporządzenie z 27 lipca 1999 r., § 5 ust. 2), a obecnie także wskutek poddania się obowiązkowi kwarantanny, o której mowa w tych przepisach.

W sytuacji stwierdzenia nieprawidłowości z czynności kontrolnych sporządzany jest przez osobę kontrolującą działającą z upoważnienia płatnika składek lub terenowej jednostki organizacyjnej ZUS protokół, z którym ubezpieczony jest zapoznawany (rozporządzenie z 27 lipca 1999 r., § 9). O wykonywaniu pracy zarobkowej w trakcie zwolnienia lekarskiego ZUS często pozyskuje także wiedzę z urzędu, zwłaszcza na podstawie otrzymanych na swoje konto składek od przychodów ubezpieczonego. ZUS wydaje w takich przypadkach decyzję o odmowie prawa do świadczenia i zobowiązaniu do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia do tej pory. Jest to postępowanie administracyjne, prowadzone przez ZUS, podlegające na kolejnym etapie kontroli sądu powszechnego. Ze względu na ponoszone koszty finansowe i organizacyjne świadczeń społecznych ustawodawca daje także w tym zakresie wskazanym płatnikom składek samodzielne uprawnienie do weryfikacji prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich przez ubezpieczonych²⁰. Ponadto, każdy pracodawca może także wystąpić do ZUS o przeprowadzenie kontroli prawidłowości orzekania o czasowej niezdolności do pracy z powodu choroby oraz wystawiania zaświadczeń lekarskich dla celów wypłaty wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy. Zakład informuje pracodawcę o wyniku postępowania (art. 59 ust. 12 ustawy zasiłkowej). Oznacza to konieczność formalistycznego podejścia do kwalifikacji stanów faktycznych w tym zakresie, co jest typową cechą prawa publicznego.

Wypłacone świadczenie ubezpieczeniowe pomimo korzystania ze zwolnienia chorobowego traktuje się jako pobrane nienależnie w rozumieniu art. 84 ust. 2 ustawy systemowej. Za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się bowiem:

- świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części,

¹⁹ Paragraf 5 ust. 1 oraz § 6 pkt 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 27 lipca 1999 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu kontroli prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy oraz formalnej kontroli zaświadczeń lekarskich, Dz.U. nr 65, poz. 743; dalej: rozporządzenie z 27 lipca 1999 r.

²⁰ O publicznych obowiązkach pracodawcy jako płatnika składek - zob. D. Gajda, *Obowiązki pracodawcy jako płatnika składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne i niektóre państwowe fundusze celowe oraz płatnika zasiłków finansowanych z ubezpieczeń społecznych* [w:] *System prawa pracy*, t. III, *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, red. M. Gersdorf, K. Rączka, Warszawa 2021, s. 364–381.

jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczona o braku prawa do ich pobierania,

- świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia.

Sąd Najwyższy stoi przy tym na stanowisku, że ubezpieczony, który w okresie pobierania zasiłku chorobowego świadczy pracę zarobkową na rzecz płatnika składek na ubezpieczenie społeczne i przedstawia za ten okres zaświadczenie lekarskie o czasowej niezdolności do pracy (ZUS ZLA), domagając się wypłaty zasiłku chorobowego jako rekompensaty za utracony zarobek, świadomie wprowadza w błąd organ wypłacający to świadczenie²¹. Nie stanowi przy tym przesłanki wyłączającej obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia brak pouczenia ze strony organu²².

Pojęcie „pracy zarobkowej” na gruncie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej

Podstawą do stwierdzenia utraty prawa do zasiłku chorobowego przez ubezpieczonego jest samo wykonywanie „pracy zarobkowej”, której definicji ustawa jednak nie wprowadza. Przepisy nie określają jej ilości, rodzaju ani też nie określają wysokości przychodu osiąganego z jej wykonywania. Dlatego też konieczne jest odwołanie się do językowego znaczenia tego pojęcia, jak również jego rozumienia w praktyce orzeczniczej. Mając zarazem na uwadze publiczny charakter systemu ubezpieczeń społecznych, należy stwierdzić, że zasadą dla utraty świadczeń powinno być jakiegokolwiek wykonywanie „pracy zarobkowej”.

Praca zarobkowa kojarzy się ze źródłem utrzymania dla człowieka pracującego, a często także jego rodziny²³. Wynagrodzeniu za pracę przypisuje się funkcję alimentacyjną²⁴. Wynagrodzenie za pracę czy „zarobek” w ścisłym rozumieniu

²¹ Zob. art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej oraz wyrok SN z 26 lipca 2017 r., sygn. akt I UK 287/16, „Monitor Prawa Pracy” 2018, nr 1, s. 41.

²² Zob. art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej oraz wyroki SN z: 26 lipca 2017 r., sygn. akt I UK 287/16, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 1, Legalis; 13 czerwca 2019 r., sygn. akt III UK 157/18, Legalis nr 1962942; 20 sierpnia 2019 r., sygn. akt II UK 76/18, OSNP 2020, nr 8, poz. 85; 12 września 2018 r., sygn. akt III UK 124/17, LEX nr 2549437.

²³ Takie ujęcie znajduje odzwierciedlenie zwłaszcza w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego – zob. np. Jan Paweł II, *Encyklika „O pracy ludzkiej” („Laborem exercens”)*, 14 września 1981 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html [dostęp 18 października 2020 r.].

²⁴ Szerzej zob. K. Łapiński, *Godziwe wynagrodzenie za pracę*, „Monitor Prawa Pracy” 2011, nr 12, s. 633; M. Mędrala, *Spółeczny charakter świadczeń*, *op. cit.*, s. 121–122.

tego terminu ma z założenia charakter wzajemny²⁵. Jest to świadczenie wzajemne za wykonanie określonej pracy²⁶ i w założeniu ekwiwalentne. Potwierdza to także językowe rozumienie tego pojęcia. Według *Słownika języka polskiego* zarobek to „1. «zapłata za wykonaną pracę», 2. «możliwość zarobienia pieniędzy», 3. «zysk osiągnięty z transakcji handlowej»”²⁷.

W orzecznictwie wskazuje się, że „pod pojęciem pracy zarobkowej należy rozumieć wszelką aktywność ludzką, która zmierza do uzyskania zarobku, nawet gdyby miała ona polegać na czynnościach nieobciążających przedsiębiorcę (i zarazem pracownika pozostającego na zwolnieniu lekarskim) w istotny sposób. Taka interpretacja omawianej regulacji wypływa z konieczności ścisłego stosowania przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, w którym przeważa – z uwagi na bezwzględnie obowiązujący charakter norm prawnych – formalistyczne ujęcie uprawnień ubezpieczonych”²⁸. W wyroku z 6 lutego 2008 r., sygn. akt II UK 10/07²⁹, Sąd Najwyższy wskazał, że „pozytywna kwalifikacja pracy zarobkowej w czasie niezdolności do pracy nie jest też zależna od faktycznego osiągnięcia zarobku, gdyż wynika z samego podjęcia działań stanowiących realizację obowiązków pracowniczych”³⁰. Może to być także praca polegająca głównie na oczekiwaniu na wydanie poleceń³¹. Tym samym ubezpieczony, który realizuje część dotychczasowej merytorycznej aktywności, za którą do tej pory otrzymywał wynagrodzenie, nie może się tłumaczyć faktem jego nieotrzymywania, jeśli w okresie zwolnienia wykonywał faktycznie te same czynności służące zarobkowi.

Z powyższego należy wywieść zatem wniosek, że przesądzający dla kwalifikacji wykonywania „pracy zarobkowej” nie jest tylko fakt uzyskania zarobku, ale samo podejmowanie aktywności w celu zarobkowym, nawet gdy finalnie zarobek z jakichś powodów nie zostanie osiągnięty, np. z powodu niepowodzenia przedsięwzięcia gospodarczego.

²⁵ Taki charakter ma przede wszystkim wynagrodzenie za pracę w ścisłym jego rozumieniu. W szerokim znaczeniu pojęcia „wynagradzania” można odnaleźć elementy braku wzajemności i nieekwiwalentności. Dotyczy to zwłaszcza tzw. innych świadczeń związanych z pracą o charakterze społecznym – szerzej zob. M. Mędrala, *Społeczny charakter świadczeń*, op. cit., passim; zob. także K. Walczak, *Zasada ekwiwalentności zmodyfikowanej* [w:] K. Walczak, *Zasady wynagradzania za pracę u pracodawców – przedsiębiorców w świetle autonomicznych źródeł prawa pracy*, 2018, Legalis.

²⁶ Wyrok SN z 6 lutego 2014 r., sygn. akt II UK 274/13, OSNP 2015, nr 4, poz. 58.

²⁷ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zarobek.html> [dostęp 18 października 2020 r.].

²⁸ Tak: wyrok SN z 5 kwietnia 2005 r., sygn. akt I UK 370/04, OSNAPiUS 2005, nr 21, poz. 342.

²⁹ OSNAPiUS 2009, nr 9–10, poz. 123.

³⁰ Podobne stanowisko: A. Radziśław, *Ustawa o świadczeniach pieniężnych*, op. cit., komentarz do art. 17, teza I.2.

³¹ Wyrok SN z 9 maja 2018 r., sygn. akt III UK 72/17, LEX nr 2497582.

W orzecznictwie wskazuje się, że praca zarobkowa w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej to „praca” w potocznym tego słowa znaczeniu, w tym również wykonywanie różnych czynności na podstawie różnych stosunków prawnych o charakterze cywilnoprawnym, a także prowadzenie własnej działalności gospodarczej, samozatrudnienie³². Chodzi przy tym o faktyczne prowadzenie działalności, a nie tylko jej zarejestrowanie³³. Słusznie wskazuje się w tym kontekście, że nie stanowi podstawy do utraty prawa do zasiłku chorobowego jedynie kontynuowanie działalności w okresie hospitalizacji³⁴. Pracą zarobkową musi być bowiem konkretna aktywność o charakterze merytorycznym, a nie tylko formalne posiadanie określonego statusu czy aktywnej formalnie działalności. Dlatego też w wyroku z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt I UK 212/11³⁵, Sąd Najwyższy słusznie zwrócił uwagę na różnice pomiędzy „działalnością zarobkową” (zob. art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej) oraz „pracą zarobkową” (w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej). Wskazał, że ze względów semantycznych „działalność zarobkową” można ujmować szerzej niż „pracę zarobkową”. Działalnością zarobkowa z reguły obejmuje okres od jej rozpoczęcia do zaprzestania i dlatego trwa przeważnie dłużej niż okazjonalna lub konkretna praca zarobkowa³⁶. Oznacza to tym samym, że mogą występować czynności w ramach szeroko pojętej „działalności zarobkowej” niebędące jednak „pracą zarobkową”. Najbardziej widocznym tego przykładem jest sytuacja przedsiębiorcy korzystającego ze zwolnienia chorobowego, który jednocześnie może w tym okresie uzyskiwać przychód wypracowany przez swoich pracowników, usługobiorców czy klientów.

Praca może być wykonywana „na każdej podstawie prawnej”, także może być wykonywana „bez takiej podstawy” (tzw. praca na czarno), niezależnie od wymiaru czasu tej pracy³⁷, jak również wysokości osiąganego wynagrodzenia za pracę³⁸. Dla tej przesłanki utraty zasiłku nie ma też znaczenia ewentualne pogorszenie stanu zdrowia powstałe na skutek wykonywania pracy, bowiem stanowi to przedmiot badania drugiej, odrębnej i samodzielnej przesłanki utraty zasiłku z art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej³⁹.

³² Wyrok SN z 4 listopada 2009 r., sygn. akt I UK 140/09, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 6, s. 318, wraz z przywoływanym tam orzecznictwem SN i sądów apelacyjnych.

³³ Wyrok SN z 3 grudnia 1999 r., sygn. akt II UKN 236/99, OSNAPiUS 2001, nr 7, poz. 237.

³⁴ Wyrok SN z 4 lipca 2000 r., sygn. akt II UKN 634/99, OSNAPiUS 2002, nr 2, poz. 48.

³⁵ OSNAPiUS 2012, nr 23–24, poz. 294.

³⁶ Zob. uzasadnienie wyroku z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt I UK 212/11.

³⁷ Uchwała SN z 17 lutego 2016 r., sygn. akt III UZP 15/15, OSNAPiUS 2016, nr 8, poz. 106; wyrok SN z 6 lutego 2008 r., sygn. akt II UK 10/07, OSNAPiUS 2009, nr 9–10, poz. 123; zob. także Z. Salwa, *Nowe przepisy o zasiłkach chorobowych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1999, nr 9, s. 19.

³⁸ Wyrok SN z 14 maja 2009 r., sygn. akt I UK 351/08, Legalis nr 265855.

³⁹ Zob. wyrok SN z 5 kwietnia 2005 r., sygn. akt I UK 370/04, OSNAPiUS 2005, nr 21, poz. 342.

W tym kontekście w judykaturze słusznie wskazuje się również, że adnotacja „pacjent może chodzić” na zwolnieniu lekarskim nie usprawiedliwia wykonywania pracy przez odwołującego. Upoważniać może ona świadczeniobiorcę jedynie do wykonywania zwykłych czynności życia codziennego, jak na przykład wstawanie z łóżka, poruszanie się po mieszkaniu, udanie się na ewentualne zabiegi czy kontrolę lekarską⁴⁰.

Jeśli weźmie się pod uwagę wyżej przedstawione ustalenia, to uzasadniony jest wniosek, że „praca zarobkowa” na gruncie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej to każdy przejaw działalności ludzkiej, zmierzający do osiągnięcia zarobku w celu utrzymania życiowego przez człowieka. Dlatego też zgodzić należy się z poglądami, iż decydujące o zakwalifikowaniu jako „pracy zarobkowej” jest otrzymywanie wynagrodzenia (zarobku), a nie np. diety, czyli świadczenia o charakterze publicznoprawnym, rekompensującego ewentualnie utracone korzyści⁴¹, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Nie są tym samym istotne same motywy zachowania, ale faktyczne osiąganie zarobków z pracy⁴² lub typowo zarobkowy charakter czynności, mimo nawet nieotrzymania w danej sytuacji wynagrodzenia.

Dodać należy, jako uzupełnienie do powyższych konstatacji, że obecnie w orzecznictwie dominuje stanowisko, iż w przypadku pozostawania w zatrudnieniu u kilku pracodawców, pracownik u żadnego z nich w okresie korzystania ze zwolnienia lekarskiego nie może wykonywać pracy zarobkowej⁴³. Stanowisko to należy, moim zdaniem, w pełni zaakceptować. Odmienne poglądy, wyrażane zresztą w przeszłości, pozostawałyby w sprzeczności z celem zasiłku chorobowego jako świadczenia społecznego, wypłacanego dla człowieka znajdującego się w określonej potrzebie społecznej. Pozostawałyby także sprzeczne z publiczną aksjologią omawianego świadczenia i formalizmem ubezpieczeń społecznych.

Spółeczna działalność ubezpieczonego w trakcie pobierania zasiłku chorobowego

Na tle funkcjonującego na gruncie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej pojęcia „pracy zarobkowej” w orzecznictwie wykształciły się poglądy dopuszczające wyjątki

⁴⁰ Wyrok SA w Katowicach z 12 listopada 2002 r., sygn. akt III AUa 3189/01, OSAKat 2003 nr 2, poz. 17.

⁴¹ Z uzasadnienia wyroku SN z 6 lutego 2014 r., sygn. akt II UK 274/13, OSNP 2015, nr 4, poz. 58.

⁴² M. Gersdorf [w:] *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, red. M. Gersdorf, B. Gudowska, 2012, Legalis, komentarz do art. 17, teza II.4; wyrok SN z 20 stycznia 2005 r., sygn. akt I UK 154/04, OSNAPiUS 2005 nr 19, poz. 307.

⁴³ Wyrok SN z 12 sierpnia 1998 r., sygn. akt II UKN 172/98, OSNAPiUS 1999, nr 16, poz. 522.

od reguły utraty prawa do zasiłku, koncentrujące się na przyczynach i okolicznościach, które zdecydowały o podjęciu danej czynności przez ubezpieczonego. W tych przypadkach akcentuje się publiczny, w tym społeczny charakter podejmowanej działalności przez ubezpieczonego, a nie jej charakter zarobkowy.

Przede wszystkim wskazać należy na wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 2014 r., sygn. akt II UK 274/13⁴⁴, w którym SN stwierdził, że wykonywane przez przedstawiciela Skarbu Państwa czynności członka rady nadzorczej w „realizującej misję publiczną” Telewizji Polskiej SA (art. 21 ust. 1–3 ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, t.j. Dz.U. 2011, nr 43, poz. 226, ze zm.) nie mają charakteru zarobkowego. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na publiczny charakter Telewizji Polskiej SA⁴⁵, okoliczność, że jej podstawowy cel nie jest gospodarczy; wezwanie ubezpieczonego przez Ministra Skarbu do udzielenia mu wyjaśnień na posiedzeniu oraz „przysługujące skarżącemu – jako członkowi rady nadzorczej – wynagrodzenie miesięczne niezależne ani od liczby formalnie zwołanych w danym miesiącu posiedzeń rady, ani od uczestnictwa w tych posiedzeniach, jeżeli nieobecność przynajmniej na jednym z nich spowodowana była usprawiedliwioną przyczyną”⁴⁶. Orzeczenie to budzi w tym kontekście jednak, moim zdaniem, pewne wątpliwości. Jak trafnie wskazuje P. Prusinowski, wynagrodzenie dla przedstawicieli rady nadzorczej ma charakter nie tylko publiczny, ale także powiązany z domeną obrotu gospodarczego. Czynności w ramach telewizji publicznej wykazują heterogeniczne właściwości⁴⁷. Rada nadzorcza telewizji publicznej podejmuje decyzje mające zarówno gospodarczy, jak i pozagospodarczy wymiar⁴⁸. Dlatego też mimo ogólnej aprobaty wskazanego kierunku orzeczniczego należy, moim zdaniem, podchodzić do niego z wyjątkową ostrożnością, w szczególności w tych przypadkach, gdzie cele społeczne i gospodarcze się stykają. Aby mówić o niezarobkowym charakterze działalności w takich sytuacjach, konieczne jest ograniczenie się do działalności wyłącznie społecznej. Natomiast sama teza powoływanego orzeczenia zasługuje na aprobatę również z tego powodu, że ubezpieczony kierował się motywacją niezarobkową (celem publicznym), ponieważ i tak zachowałby prawo do wynagrodzenia mimo usprawiedliwionego niestawiennictwa na posiedzeniu. Potwierdził to także Sąd Najwyższy w późniejszym wyroku z 5 kwietnia 2016 r., sygn. akt

⁴⁴ OSNAP 2015, nr 4, poz. 58.

⁴⁵ „Publiczna telewizja realizuje funkcję publiczną w zakresie określonym w art. 21 i następnym ustawy o radiofonii i telewizji oraz spółki określone w art. 21 ust. 1–3 tej ustawy mają publiczny charakter i w związku z tym ich podstawowy cel nie jest gospodarczy”, uzasadnienie wyroku.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ P. Prusinowski, *Utrata prawa do zasiłku chorobowego. Glosa (aprobująca) do wyroku SN z dnia 6 lutego 2014 r., II UK 274/13*, GSP-Prz.Orz. 2015, nr 1, s. 90.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 91.

II UK 171/15⁴⁹, wskazując jako wyjątki od reguły utraty zasiłku działalność uzasadnioną potrzebą środowiskową, społeczną czy publiczną, za którą otrzymuje się wynagrodzenie w okresie orzeczonej niezdolności do pracy.

Do wyjątków w orzecznictwie zalicza się diety (świadczenia publicznoprawne) z tytułu uczestnictwa w posiedzeniach zarządu miasta, związanego z pełnieniem funkcji radnego w samorządzie terytorialnym⁵⁰ czy też ryczałt za udział w posiedzeniach rady nadzorczej spółdzielni mieszkaniowej stanowiący formę społecznej działalności niektórych jej członków⁵¹. Kierunek ten, moim zdaniem, należy zaaprobować, bowiem założeniem jest nie otrzymywanie z tego tytułu wynagrodzenia, ale ewentualnych świadczeń publicznoprawnych za działalność niezarobkową. Jednocześnie jednak za każdym razem odrębnego rozważenia wymaga, czy działalność taka nie wypełnia drugiej przesłanki utraty zasiłku chorobowego, tj. wykorzystywania zwolnienia lekarskiego niezgodnie z przeznaczeniem, powodującego przedłużenie okresu powrotu do zdrowia. Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w orzeczeniu dotyczącym członka Ochotniczej Straży Pożarnej, który uczestniczył w działaniu ratowniczym lub szkoleniu pożarniczym organizowanym przez Państwową Straż Pożarną lub gminę, otrzymującego ekwiwalent pieniężny, którego wysokość ustala rada gminy w drodze uchwały⁵². Jak wskazuje D.P. Kała, ekwiwalent jest publicznym prawem podmiotowym, stanowi korzyść majątkową przyznaną na podstawie prawa administracyjnego za wkład i wysiłek w trakcie udziału w działaniach ratowniczych lub szkoleniu⁵³. Jednocześnie jednak Sąd Najwyższy wskazał, że udział strażaka ochotnika w akcjach ratowniczych należy odróżnić od wykonywania przez niego na podstawie umowy-zlecenia na rzecz urzędu miasta odpłatnie prac konserwatorskich⁵⁴.

Generalną cechą powyższego nurtu orzeczniczego jest więc akcentowanie społecznego charakteru działalności ubezpieczonego, jej niezarobkowego charakteru. Świadczenia otrzymywane z tytułu wskazanych aktywności nie przysługują na podstawie stosunku zobowiązaniowego, lecz publicznoprawnego. Nie

⁴⁹ OSNAPiUS 2017, nr 11, poz. 150.

⁵⁰ Wyrok SA w Katowicach z 17 marca 1994 r., sygn. akt III AUr 724/93, OSA 1994, nr 6, poz. 47.

⁵¹ Wyrok SN z 4 listopada 2009 r., sygn. akt I UK 140/09, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 6. Ponadto w tym orzeczeniu przyjęto, że uczestnictwo w posiedzeniach rady nadzorczej, z uwagi na rodzaj schorzenia odwołującej, działało na nią terapeutycznie, wobec czego nie ma możliwości stwierdzenia, aby spełniona była inna przesłanka pozbawienia prawa do świadczeń w postaci wykorzystywania zwolnienia lekarskiego niezgodnie z przeznaczeniem.

⁵² Wyrok SN z 14 maja 2009 r., sygn. akt I UK 351/08, Legalis nr 265855.

⁵³ D.P. Kała, *Charakter prawny udziału członków Ochotniczej Straży Pożarnej w akcjach ratowniczych. Glosa do wyroku SN z dnia 14 maja 2009 r., I UK 351/08*, „Państwo i Prawo” 2013, z. 1, s. 126.

⁵⁴ Wyrok SN z 14 maja 2009 r., sygn. akt I UK 351/08, Legalis nr 265855.

są to świadczenia ekwiwalentne. O ile co do zasady z prezentowanym nurtem orzecznictwem należy się zgodzić, o tyle szczególnej ostrożności wymaga za każdym razem badanie typowo społecznego charakteru danej działalności. W przypadku celów mieszanych stanowisko to już, moim zdaniem, nie nadaje się do obrony. Ponadto odrębną kwestią jest występująca mimo braku zarobkowego charakteru danej pracy samodzielna przesłanka wykorzystywania zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem, która podlega osobnemu badaniu.

Incydentalna aktywność zawodowa niepowodująca utraty zasiłku/wynagrodzenia chorobowego

Ze względu na wspomniany brak legalnej definicji „pracy zarobkowej” judykatura wskazuje na konieczność indywidualnego podejścia do różnych sytuacji na gruncie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej oraz stosowania elastycznej, a zarazem adekwatnej do danego stanu faktycznego wykładni tego przepisu⁵⁵. Wskazuje się, że w orzecznictwie występuje bardziej zliberalizowany⁵⁶ nurt orzecznictwy, w świetle którego w pewnych szczególnych przypadkach wykonywanie niektórych ubocznych czynności związanych z prowadzoną działalnością może nie być kwalifikowane jako wykonywanie pracy⁵⁷. Tym samym według tego podejścia art. 17 nie ma charakteru bezwzględnego. Podkreślić jednak należy, że są to sytuacje różniące się od typowych. W przeciwieństwie do sytuacji analizowanych wyżej, w tych przypadkach mamy do czynienia z aktywnością zawodową, a tym samym nie „społeczną” czy „publiczną”.

Judykatura najczęściej wskazuje, iż wyjątkiem od zastosowania reguły z art. 17 ustawy zasiłkowej mogą być czynności zawodowe o charakterze incydentalnym, sporadycznym oraz wymuszone wyjątkową sytuacją⁵⁸. W innych przypadkach za sporny okres nie należy się zasiłek chorobowy, lecz wynagrodzenie za pracę⁵⁹.

Dokonany przegląd orzecznictwa w przedmiotowej materii pozwala na wyróżnienie kilku grup takich sytuacji, które poniżej poddano analizie.

⁵⁵ Postanowienie SN z 13 września 2013 r., sygn. akt I UK 110/13, Legalis nr 830651.

⁵⁶ Zob. A. Rzetecka-Gil, *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, 2017, LEX, komentarz do art. 17, teza 6.

⁵⁷ Wyrok SN z 9 października 2006 r., sygn. akt II UK 44/06, OSNAPiUS 2007, nr 19–20, poz. 295.

⁵⁸ Zob. wyrok SN z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt II UK 223/06, OSNP 2008, nr 15–16, poz. 231; wyrok SN z 9 października 2006 r., sygn. akt II UK 44/06, OSNP 2007, nr 19–20, poz. 295; wyrok SO w Gliwicach z 5 kwietnia 2018 r., sygn. akt VIII Ua 1/18, Legalis nr 2039571.

⁵⁹ Wyrok SN z 15 czerwca 2007 r., sygn. akt II UK 223/06, OSNP 2008, nr 15–16, poz. 231.

Czynności w ramach prowadzenia działalności gospodarczej

Jako pierwszą grupę należy wyróżnić orzeczenia dotyczące wykonywania pracy zarobkowej przez przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą. Wobec tej grupy dla oceny naruszenia art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej przesądzające będzie faktyczne wykonywanie pracy zarobkowej, a nie samo osiągnięcie przychodu z działalności. Specyfika ich sytuacji ubezpieczeniowej polega na tym, że otrzymywane przez nich świadczenie chorobowe pozostaje w korelacji z deklarowaną kwotą do podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe. Składka ta nie zawsze jest adekwatna do wysokości otrzymywanych przez nich przychodów. Mogą to być przychody nawet poniżej deklarowanej podstawy wymiaru, ale mogą być też dużo wyższe. Ponadto przedsiębiorcy w okresie zwolnienia chorobowego zatrzymują przychód wypracowywany w przedsiębiorstwie pracą innych zatrudnianych w nim osób.

Dla tej grupy ubezpieczonych za dopuszczalne uznaje się wykonywanie sporadycznie czynności o charakterze formalnoprawnym i niezbędnych, zwłaszcza takich, które muszą być wykonane osobiście. Jest to zatem swoisty „stan wyższej konieczności”⁶⁰. W takiej sytuacji, jak wskazuje P. Prusinowski, oznacza to obowiązek maksymalnego ograniczenia aktywności zawodowej i skupienia się wyłącznie na czynnościach służących utrzymaniu bieżącej działalności przedsiębiorstwa i niewykraczania poza jej normalny zakres⁶¹. Nie można jednak wymagać od przedsiębiorcy likwidacji czy zawieszenia prowadzenia działalności. Powyższe pozostaje także spójne z odróżnianiem przez ustawodawcę pojęcia „pracy zarobkowej”⁶² od pojęcia „działalności zarobkowej”⁶³, które ma szerszy przedmiotowo zakres⁶⁴. Wśród przykładów nieuznawania za pracę zarobkową w rozumieniu art. 17 ustawy zasiłkowej w orzecznictwie wskazano wykonywanie „formalnopravných czynności, do jakich jest zobowiązany ubezpieczony jako pracodawca lub przedsiębiorca”⁶⁵, czy też „podpisanie w trakcie zwolnienia le-

⁶⁰ Wyrok SN z 15 marca 2018 r., sygn. akt I UK 42/17, Legalis nr 1807249.

⁶¹ P. Prusinowski, *Utrata prawa do zasiłku chorobowego*, *op. cit.*, s. 87–88.

⁶² Pojęcie występujące w art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej.

⁶³ Pojęcie występujące w art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej, zgodnie z którym zasiłek chorobowy z tytułu niezdolności do pracy powstałej w czasie trwania ubezpieczenia chorobowego, jak i z tytułu niezdolności do pracy powstałej po ustaniu tytułu ubezpieczenia nie przysługuje za okres po ustaniu tytułu ubezpieczenia chorobowego, jeżeli osoba niezdolna do pracy kontynuuje działalność zarobkową lub podjęła działalność zarobkową stanowiącą tytuł do objęcia obowiązkowo lub dobrowolnie ubezpieczeniem chorobowym albo zapewniającą prawo do świadczeń za okres niezdolności do pracy z powodu choroby.

⁶⁴ Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w przywoływanym już wcześniej wyroku z 9 stycznia 2012 r., sygn. akt I UK 212/11.

⁶⁵ Wyroki SN z: 7 października 2003 r., sygn. akt II UK 76/03, OSNP 2004, nr 14, poz. 247; 17 stycznia 2002 r., sygn. akt II UKN 710/00, OSNAPiUS 2003, nr 20, poz. 498; 6 maja 2009 r., sygn. akt II UK 359/08, OSNAPiUS 2011, nr 1–2, poz. 16.

karskiego dokumentów finansowych”⁶⁶. W jednym z orzeczeń wskazano, że uzyskiwanie przez pracownika pobierającego zasiłek chorobowy innego dochodu, nie połączonego z osobistym wykonywaniem innej pracy zarobkowej, ale wykonywaniem jej przy pomocy dorosłego syna, nie stanowi podstawy do pozbawienia pracownika prawa do zasiłku chorobowego⁶⁷.

W wyroku z 4 kwietnia 2012 r., sygn. akt II UK 186/11⁶⁸, Sąd Najwyższy odróżnił „pracę zarobkową” wykonywaną jednoosobowo w ramach działalności gospodarczej od formalnoprawnych czynności, do jakich jest zobowiązany ubezpieczony jako pracodawca⁶⁹. Sąd Najwyższy wskazał⁷⁰, że pracami zarobkowymi będzie wykonywanie konkretnych czynności związanych wprost z działalnością gospodarczą, w tym nadzór nad zatrudnionymi pracownikami, obsługa klientów, przyjmowanie i wydawanie materiałów. Natomiast zdaniem Sądu nie stanowi już pracy zarobkowej „uzyskiwanie w trakcie korzystania ze zwolnienia lekarskiego dochodów, niepołączonych z osobistym świadczeniem pracy, np. podpisywanie w trakcie zwolnienia lekarskiego dokumentów finansowych, sporządzonych przez inną osobę oraz formalnoprawne tylko prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej, jeśli osoba ją prowadząca jest równocześnie pracodawcą i wyłącznie w zakresie jej obowiązków leży nadzór nad działalnością firmy”. Orzeczenie to skrytykował R. Sadlik⁷¹ za nadmiernie liberalne podejście do prowadzenia działalności w trakcie zwolnień lekarskich. Autor ten uważa, że nie ma podstaw do traktowania tych sytuacji jako wyjątków, gdyż *de facto* mają one cele typowo zarobkowe i w takich sytuacjach pracodawca powinien ustanowić sobie do tych czynności pełnomocnika. Z poglądem powołanego Autora należy, moim zdaniem, się zgodzić, z zastrzeżeniem jednak, że trzeba również brać pod uwagę specyfikę danego przedsiębiorcy. W przypadku przedsiębiorców prowadzących jednoosobowo działalności czy mikroprzedsiębiorców często ustanowienie pełnomocnika może być problematyczne. Dlatego też w ramach dokonywanej wykładni poszczególnych stanów faktycznych należy, w moim przekonaniu, uwzględnić wielkość, status i rodzaj działalności danego przedsiębiorcy, zgodnie z konstytucyjną zasadą proporcjonalności⁷². Nie ulega także dla mnie wątpliwości, iż powyższe powinno być ograniczone wyłącznie do czynności formalnych i wymuszonych potrzebą danej sytuacji. Przedsiębiorca powinien wykazać, że ze względu na specyfikę czynności i jego sytuację nie było możliwości powierzenia

⁶⁶ Wyrok SN z 17 stycznia 2002 r., sygn. akt II UKN 710/00, OSNP 2003, nr 20, poz. 498.

⁶⁷ Wyrok SA w Łodzi z 23 maja 1997 r., sygn. akt III AUa 155/97, OSAŁ 1997, nr 3, poz. 143.

⁶⁸ LEX nr 1216851.

⁶⁹ R. Sadlik, *Prowadzenie firmy podczas zwolnienia lekarskiego przyczyną utraty zasiłku chorobowego – glosa – II UK 186/11*, „Monitor Prawa Pracy” 2014, nr 1, s. 51.

⁷⁰ Wyrok z 4 kwietnia 2012 r., sygn. akt II UK 186/11, LEX nr 1216851.

⁷¹ R. Sadlik, *Prowadzenie firmy podczas zwolnienia lekarskiego*, *op. cit.*

⁷² Zob. M. Mędrala, *Spółeczny charakter świadczeń*, *op. cit.*, s. 327–329.

jej innej osobie. Ponadto muszą to być czynności sporadyczne. W razie dłuższych okresów niezdolności wskazane byłoby, niestety, nawet zawieszenie działalności.

Niewątpliwie istotna jest także skala czynności. Dlatego też na aprobatę zasługuje wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2019 r., sygn. akt II UK 521/17⁷³, w którym SN uznał, że podpisanie kilkudziesięciu faktur VAT jest równoznaczne z ich wystawianiem w celu uzyskania zwrotu podatku i należy je traktować jako istotny element prowadzenia działalności gospodarczej, kwalifikowany na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej jako nadużycie prawa do świadczeń. Za wykraczające poza czynności konieczne do „zachowania” działalności gospodarczej Sąd Najwyższy uznał czynności podjęte przez ubezpieczoną w związku z zatrudnieniem pracownika w ramach prac interwencyjnych⁷⁴.

Uwzględniając opisany wyżej nurt orzeczniczy, uważam, że do wykonywania jakichkolwiek czynności w ramach działalności gospodarczej w trakcie zwolnienia chorobowego, w tym nawet formalnych, należy podchodzić z wyjątkową ostrożnością. Zasadą, moim zdaniem, powinno być delegowanie bieżących czynności na pełnomocników, z wyjątkiem sytuacji braku takiej możliwości i nagłej potrzeby chwili. Należy w tym kontekście także uwzględnić specyfikę danego przedsiębiorcy oraz proporcję wartości przychodu z wykonywanych incydentalnie czynności zarobkowych do wartości utraconego świadczenia chorobowego. Być może *de lege ferenda* zasadne byłoby wprowadzenie do obecnych regulacji rozwiązania na wzór art. 4h i 4ha⁷⁵ ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. poz. 1842; dalej: ustawa antykryzysowa), dopuszczającego możliwość wymiennego wykonywania pracy zarobkowej oraz pobierania zasiłku chorobowego w trakcie korzystania ze zwolnienia chorobowego, pod warunkiem braku przeciwwskazań lekarskich co do możliwości wykonywania pracy określonego rodzaju przez ubezpieczonego, zwłaszcza pracy zdalnej. Wówczas dni wykonywania pracy mogłyby zostać wyłączone z okresu, za który przysługuje świadczenie chorobowe.

Nieangażujące czynności formalne

Drugą, najbardziej rozproszoną przedmiotowo, grupę wyjątków od zasady utraty prawa do zasiłku chorobowego na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej stanowią sytuacje incydentalnej potrzeby wykonania pewnych czynności, które w sposób nadmierny nie angażują osoby ubezpieczonego.

⁷³ OSNP 2019, nr 9, poz. 112.

⁷⁴ Wyrok SN z 5 czerwca 2008 r., sygn. akt III UK 11/08, OSNP 2009, nr 21–22, poz. 292.

⁷⁵ Przepisy te umożliwiają świadczenie pracy zdalnej za wynagrodzeniem w trakcie kwarantanny oraz obowiązkowej izolacji domowej, z wyłączeniem dni, w które była ona świadczona, z okresu pobierania zasiłku chorobowego.

Jako czynność wymuszoną i incydentalną traktuje się podpisanie przez ubezpieczonego karty wypadku sporządzonej przez kogoś innego⁷⁶.

Różne orzecznictwo można spotkać także wobec udziału w posiedzeniach rady nadzorczej. W wyroku Sądu Okręgowego w Gliwicach z 5 kwietnia 2018 r., sygn. akt VIII Ua 1/18b⁷⁷, dopuszczono udział we fragmencie posiedzenia rady nadzorczej (30 minut) dotyczący głosowania nad przyjęciem sprawozdania finansowego, na które ubezpieczony został dowieziony i odwieziony samochodem służbowym⁷⁸. W orzeczeniu tym wskazano, że otrzymane w tym czasie wynagrodzenie za członkostwo w radzie nadzorczej było efektem postanowień zawartych w statucie spółki i przysługiwało niezależnie od podejmowanych przez niego faktycznie czynności członka rady nadzorczej. W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazuje z kolei, że wykonywanie czynności członka rady nadzorczej spółki prawa handlowego na podstawie łączącego go z tą spółką stosunku organizacyjnego stanowi pracę zarobkową, jeśli członkowi temu zostanie przyznane z tego tytułu wynagrodzenie⁷⁹.

Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 13 czerwca 2013 r., sygn. akt I UK 19/13⁸⁰, udział ubezpieczonego w radach nadzorczych nie stanowił obowiązkowego ani dobrowolnego tytułu podlegania ubezpieczeniu chorobowemu. Odwołano się w tym kontekście do odwrotnego przykładu sędziów i prokuratorów, którzy wprawdzie ubezpieczeniu chorobowemu nie podlegają, ale w związku z niezdolnością do pracy z powodu choroby mają zapewnione uprawnienia do odpowiednich świadczeń w tym okresie⁸¹.

O ile do pierwszego z orzeczeń (dotyczącego podpisania protokołu powypadkowego) można odnieść się z aprobatą, o tyle, moim zdaniem, ostatnia grupa dotycząca udziału w posiedzeniach rady nadzorczej może już wzbudzać wątpliwości w kontekście podobnych stanów faktycznych, od kiedy można mówić o pracy zarobkowej. W tym wypadku nie mamy bowiem do czynienia z czynnościami o charakterze społecznym, ale aktywnością zarobkową. Przesądżające ostatecznie, w moim przekonaniu, dla traktowania chwilowego udziału w takich posiedzeniach jako aktywności niemającej charakteru zarobkowego jest przysługiwanie wynagrodzenia niezależnie od udziału w posiedzeniu oraz nagła potrzeba sytuacji. W takich sytuacjach można twierdzić, że tego rodzaju czynności *de facto* nie mają na celu uzyskanie zarobku, gdyż nie wpływają na jego wysokość.

⁷⁶ Wyrok SN z 20 sierpnia 2019 r., sygn. akt II UK 76/18, OSNP 2020, nr 8, poz. 85.

⁷⁷ Legalis nr 2039571.

⁷⁸ W uzasadnieniu Sąd Okręgowy wskazał, że „uczestnictwo odwołującego w spornym posiedzeniu nie miało negatywnego wpływu na przebieg jego leczenia i w żadnej mierze nie mogło prowadzić do ewentualnego przedłużenia świadczeń chorobowych z tego tytułu”.

⁷⁹ Wyrok SN z 6 lutego 2014 r., sygn. akt II UK 274/13, OSNP 2015, nr 4, poz. 58.

⁸⁰ Legalis nr 768508.

⁸¹ Wyrok SN z 13 czerwca 2013 r., sygn. akt I UK 19/13, Legalis nr 768508.

Odwrotnie powinien być traktowany udział w posiedzeniach, za które przysługuje odrębne wynagrodzenie. Sytuacje te wymagają jednak przy kwalifikacji wyjątkowej ostrożności i wyważenia proporcji wartości ewentualnego zarobku do utraconego zasiłku w świetle art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej.

Czynności związane z dbałością o własny majątek

Trzeci z dających się wyróżnić nurtów orzeczniczych sprowadza się do sytuacji związanych z ogólnymi działaniami mającymi na celu ochronę interesów majątkowych ubezpieczonego, zmierzającymi do zachowania ogólnych praw majątkowych.

Według Sądu Najwyższego nie jest pracą zarobkową „podjęcie przez wspólnika spółki kapitałowej będącego jednocześnie pracownikiem tej spółki aktywności polegającej na udziale w dorocznych walnych zgromadzeniach wspólników”⁸². Sąd traktuje takie czynności jako rodzaj dbałości o własny majątek, analogicznie jak podejmowanie w okresie niezdolności do pracy decyzji o inwestycji na rynku kapitałowym, założeniu lokaty czy wynajęciu lokalu mieszkalnego (poza przedmiotem prowadzonej działalności gospodarczej)⁸³. W podobny sposób odniósł się także do podjęcia decyzji o premiowaniu wspólników⁸⁴.

Powyższe podejście, moim zdaniem, może wydawać się wysoce kontrowersyjne, zwłaszcza że stanowisko Sądu Najwyższego nie jest w tym zakresie konsekwentne. W niektórych orzeczeniach wyrażał on bowiem poglądy, że z pracą zarobkową mamy do czynienia także wtedy, gdy wiąże się ona z perspektywą otrzymania korzyści majątkowych (np. udział w zysku spółki, zwiększenie wartości własnego majątku wskutek czynności zarządczych), jak również minimalizacją kosztów funkcjonowania przedsiębiorstwa⁸⁵. Wskazane sytuacje dadzą się obronić, o ile wszelkie aktywności w tym zakresie mają charakter *stricte* incydentalny i odbywają się zdalnie. W praktyce jednak w wielu przypadkach takie czynności, jak inwestowanie na rynku czy wynajem lokalu, niejednokrotnie wymagają podjęcia szerszych aktywności, np. konieczność odbywania spotkań z klientami czy wizyt w odpowiednich instytucjach w celu podpisania stosownych dokumentów. Pod znakiem zapytania pozostaje także ich „incydentalność”. W takich przedsięwzięciach nie będzie to bowiem na ogół jedynie samo podejmowanie pojedynczych decyzji, ale stały element wykonywania pracy zarobkowej ubezpieczonego.

Moim zdaniem badaniu powinno podlegać nie to, czy udział w zgromadzeniu lub danym posiedzeniu gwarantuje prawa do świadczeń ubezpieczeniowych (tym bardziej że na przykład wynagrodzenie z tytułu pełnienia funkcji w zarzą-

⁸² Wyrok SN z 25 października 2018 r., sygn. akt III UK 166/17, Legalis nr 1839733.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Wyrok SN z 8 listopada 2017 r., sygn. akt III UK 251/16, LEX nr 2428767; wyrok SN z 6 grudnia 2018 r., sygn. akt II UK 392/17, LEX nr 2591106.

dzie spółki na podstawie powołania nie musi być oskładkowane⁸⁶), ale czy faktycznie dana czynność wiąże się z osiągnięciem zarobku, może do jego osiągnięcia prowadzić lub też pozwala na istotne zaoszczędzenie innych kosztów bieżącej działalności. W omawianych przypadkach nie mamy bowiem do czynienia ani z działalnością społeczną, ani wymuszoną potrzebą chwili. Jeżeli dane zgromadzenie, nawet jeśli ubezpieczony nie otrzymywał za niego odrębnego wynagrodzenia, mogło się odbyć bez jego udziału lub dzięki wyznaczeniu do tej roli pełnomocnika, uczestnictwo w nim może być, moim zdaniem, na gruncie obecnego stanu prawnego traktowane jako praca zarobkowa w znaczeniu ogólnego czuwania nad działalnością spółki czy dopilnowywania jej bieżących spraw. Dlatego też, w moim przekonaniu, takie sytuacje powinny być oceniane przede wszystkim w kontekście zasady proporcjonalności, i to zarówno odnoszonej do potrzeby podjęcia danej czynności, jak i w stosunku do relacji wysokości utraconego świadczenia chorobowego do uzyskanego przysporzenia. Być może pomocna również w takich sytuacjach *de lege ferenda* mogłaby okazać się zmiana ustawy zasiłkowej w tym zakresie przez możliwość wyłączenia wprost niektórych czynności formalnych z zakazu pracy w trakcie zasiłku chorobowego na wzór wspomnianego już wcześniej rozwiązania z art. 4h i 4ha ustawy antykrzysowej, jeśli stan zdrowia ubezpieczonego na to pozwala. Wówczas zasiłek ulegałby pomniejszeniu o dni dozwolonej pracy tego rodzaju. Przy braku takiej regulacji, mając na uwadze publiczny charakter i formalizm ubezpieczeń społecznych, opisane sytuacje mogą najczęściej stanowić podstawę do utraty zasiłku chorobowego w świetle brzmienia art. 17 ustawy zasiłkowej.

Podsumowanie

Dokonana analiza stosowania reguły utraty prawa do zasiłku chorobowego ze względu na wykonywanie pracy zarobkowej w okresie zwolnienia chorobowego (art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej) prowadzi do wniosku, że ze względu na publiczny charakter systemu ubezpieczeń społecznych i finansowanych w jego ramach świadczeń wyjątki od tej reguły powinny być wykładane ściśle.

Praca zarobkowa w rozumieniu art. 17 ustawy zasiłkowej powinna być pojmowana w kategorii źródła utrzymania człowieka pracującego. Zarobek należy ujmować jako świadczenie wzajemne. Dlatego też podzielam przytaczane poglądy, że nie jest pracą zarobkową działalność społeczna, środowiskowa, publiczna, z tytułu której przysługują inne niż zarobek świadczenia społeczne/publiczno-

⁸⁶ Powołanie do odpłatnego pełnienia funkcji członka zarządu w spółce na mocy uchwały zgromadzenia wspólników nie stanowi tytułu do objęcia obowiązkowymi ubezpieczeniami społecznymi i ubezpieczeniami zdrowotnymi – zob. *a contrario* z art. 6 ust. 1 ustawy systemowej.

prawne. Nie przesądza to jednak, że nie zostanie mimo to spełniona w takich wypadkach druga przesłanka utraty prawa do zasiłku chorobowego, tj. wykorzystywanie zwolnienia chorobowego w sposób sprzeczny z jego celem.

Przewijającą się w orzecznictwie kategoria incydentalnego, sporadycznego i wymuszonego potrzebą chwili wykonywania aktywności zawodowych sprowadza się do wykonywania czynności w ramach działalności zarobkowej niebędącej pracą zarobkową, a więc niezapewniających źródła utrzymania na poziomie przynajmniej minimum socjalnego. W takich wypadkach mamy do czynienia z działalnością społeczną lub incydentalną aktywnością zawodową, wymuszoną potrzebą chwili. W przeciwieństwie do takich sytuacji praca zarobkowa w założeniu ma charakter ciągły i pełni funkcję alimentacyjną. W zamian za nią człowiek pracujący otrzymuje świadczenie wzajemne i ekwiwalentne w postaci wynagrodzenia/zarobku. Publiczny charakter świadczeń z ubezpieczeń społecznych przesądza, że nie mogą być one źródłem dodatkowego dochodu w sytuacji ziszczenia się ryzyka ubezpieczeniowego.

Z wyjątkową ostrożnością należy podchodzić w obecnym stanie prawnym do wykonywania czynności formalnych przez osoby prowadzące działalność gospodarczą w trakcie zwolnienia chorobowego. Zasadą powinno być bowiem ich cedowanie na pełnomocników. Niemniej tam, gdzie jest to obiektywnie niemożliwe – incydentalne, wymuszone potrzebą chwili czynności – należy, moim zdaniem, dopuścić z perspektywy zasady proporcjonalności, zwłaszcza wobec mikroprzedsiębiorców.

Uważam, że jedynie w wyjątkowych sytuacjach można dopuścić incydentalne czynności zawodowe przy innej niż działalność gospodarcza pracy zawodowej. W razie krótkotrwałego udziału w różnych posiedzeniach, naradach, niezwiązanych z działalnością społeczną, badaniu powinno także podlegać, czy mimo braku wynagrodzenia z tytułu podejmowania danego rodzaju aktywności, ubezpieczony nie odnosi jednak korzyści zarobkowej w dłuższej perspektywie.

Pomocniczo wymaga przy tym każdorazowego uwzględnienia przy ocenie poszczególnych sytuacji rodzaj danej działalności, doświadczenie i wykształcenie ubezpieczonego. O świadczeniu nienależnym w ubezpieczeniach społecznych można bowiem mówić w sytuacji świadomego wprowadzenia organu w błąd, choć co do zasady za takie uznaje się przedkładanie zwolnienia lekarskiego za okres świadczenia pracy zarobkowej. Choć może to wydawać się kontrowersyjne, to nie bez znaczenia dla oceny poszczególnych sytuacji powinna być, moim zdaniem, także proporcja wartości potencjalnie utraconego świadczenia chorobowego do wartości uzyskanego (przez wymuszone chwilowo czynności incydentalne) zarobku.

Być może właściwym rozwiązaniem *de lege ferenda* w tym zakresie byłaby zmiana ustawy zasiłkowej przez dopuszczenie wyłączenia niektórych dni z okresu zasiłkowego na wykonywanie określonych czynności, jeśli stan zdrowia ubezpieczonego na to pozwala (na wzór regulacji z ustawy antykrzysowej dotyczą-

cych pracy w trakcie kwarantanny i izolacji domowej). Rozwiązanie tego rodzaju mogłoby okazać się przydatne w praktyce, zwłaszcza wobec przedsiębiorców. Ze względu na publiczny charakter ubezpieczeń społecznych ubezpieczony może otrzymywać albo świadczenie chorobowe albo wynagrodzenie, świadczenia te nie mogą być kumulowane.

Bibliografia

- Gajda D., *Obowiązki pracodawcy jako płatnika składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne i niektóre państwowe fundusze celowe oraz płatnika zasiłków finansowanych z ubezpieczeń społecznych* [w:] *System prawa pracy*, t. III, *Indywidualne prawo pracy. Część szczegółowa*, red. M. Gersdorf, K. Rączka, Warszawa 2021.
- Gersdorf M. [w:] *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, red. M. Gersdorf, B. Gudowska, 2012, Legalis.
- Jackowiak U., *Glosa aprobusująca do wyroku SN z 20.1.2005 r., II UK 154/04*, OSP 2006, nr 4, poz. 43.
- Jan Paweł II, *Encyklika „O pracy ludzkiej” („Laborem exercens”)*, 14 września 1981 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html.
- Jankowiak J., *Glosa aprobusująca do wyroku SN z 5.4.2005 r., I UK 370/04*, OSP 2006, nr 12, poz. 134.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, 2009, LEX.
- Kała D.P., *Charakter prawny udziału członków Ochotniczej Straży Pożarnej w akcjach ratowniczych. Glosa do wyroku SN z dnia 14 maja 2009 r., I UK 351/08*, „Państwo i Prawo” 2013, z. 1.
- Łapiński K., *Godziwe wynagrodzenie za pracę*, „Monitor Prawa Pracy” 2011, nr 12.
- Mędrala M., *Spółeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*, Warszawa 2020.
- Prusinowski P., *Brak prawa do zasiłku chorobowego po ustaniu tytułu ubezpieczenia. Glosa do wyroku SN z dnia 9 stycznia 2012 r., I UK 212/11*, GSP-Prz.Orz. 2013, nr 2.
- Prusinowski P., *Utrata prawa do zasiłku chorobowego. Glosa (aprobusująca) do wyroku SN z dnia 6 lutego 2014 r., II UK 274/13*, GSP-Prz.Orz. 2015, nr 1.
- Radziśław A., *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, 2016, Legalis.
- Rycak A., *Powszechna ochrona trwałości stosunku pracy*, Warszawa 2013.
- Rzetecka-Gil A., *Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz*, 2017, LEX.
- Sadlik R., *Działalność gospodarcza podczas zwolnienia przyczyną utraty zasiłku*, „Służba Pracownicza” 2012, nr 1.
- Sadlik R., *Prowadzenie firmy podczas zwolnienia lekarskiego przyczyną utraty zasiłku chorobowego – glosa – II UK 186/11*, „Monitor Prawa Pracy” 2014, nr 1.
- Salwa Z., *Nowe przepisy o zasiłkach chorobowych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1999, nr 9.

Sanetra W., *Ogólnie o aksjologicznych podstawach prawa pracy*, referat na XIX Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, 15–17 maja 2013 r., https://prawo.amu.edu.pl/__data/assets/pdf_file/0004/177313/Aksjologiczne-podstawy-prawa-pracy.pdf.

Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/>.

Szyburska-Walczak G., *Ubezpieczenia społeczne. Repetytorium*, Warszawa 2019.

Walczak K., *Zasady wynagradzania za pracę u pracodawców – przedsiębiorców w świetle autonomicznych źródeł prawa pracy*, 2018, Legalis.

Żołyński J., *Aksjologiczne, normatywne i społeczne podstawy prawa rozwiązywania sporów zbiorowych pracy*, Gdańsk 2016.